

Deset zapovijedi danas*

Pregledni članak UDK 17: 2 / Chouraqui

Primljeno 27. 11. 2006.

Krunoslav Pranjić

Badalićeva 11, HR-10000 Zagreb
kpranjić@ffzg.hr

Globalna etika na temelju tradicija židovstva, kršćanstva ter islama

Sažetak

Izraelit, André Chouraqui, rođen u Alžiru (1917), pravnik sa Sorbone, hebraist, orijentalist, ekumenist, beletrist, suosnivač »Abrahamovskoga bratstva«, prevođen na 20 europskih i 3 dalekoistočna jezika; za njegove prijevode kapitalnih sakralnih knjiga imenjak mu (André) Malraux rekao da su »grandiozna avantura duha«... U svojoj respektivnoj knjizi Chouraqui promatra jednu za drugom Deset zapovijedi u svima trima monoteističkim vjerama (judaizmu, kršćanstvu ter islamu) sve do u naše dane. Iz poglavlja u poglavlje, vodeći računa o evoluciji običaja, društva, znanosti i tehnike, autor nam nudi nov pogled na primjenu i kršenje svake od Deset zapovijedi. Deset zapovijedi/besjeda bježu i jesu prva prvcata, a i jedina jedincata Deklaracija o dužnostima čovjeka. Autor zagovara uvjerenje da su velike svjetske religije osnova za globalnu etiku, jedina podloga za uspostavu svijeta bez ratova, svijeta miroljubljia, snošljivosti i ravnoteže u majci prirodi sa svim njezinim živim i neživim bićima. Chouraqui ne predlaže stapanje (sinkretizam) svjetskih religija, već zagovara ideal da se na njihovoj zajedničkoj etici (imenovanoj u Deset zapovijedi) – sinergijom (ujedinjenim duhovnim energijama) – zapodjene novo doba, jer da jedino tako čovječanstvo ima šanse za opstanak. U povijesti čovječanstva A. Chouraqui jedan je jedincati prevoditelj triju »Svetih knjiga« s njihovih izvornika: Staroga zavjeta s hebrejskoga, Novoga zavjeta s grčkoga, Kur'ana s arapskoga. Njegova autorska knjiga Deset zapovijedi danas remek-djelo je francuskoga kultivirana izraza, britke misaonosti i univerzalne aktualnosti; hrvatska inačica nastojala je, punom pomnjom, prenijeti ta rijetka svojstva. (A, parafrazama, izravnim i djelomičnim navodima, uza završne dodatke nekoliko duhovno srodnih beletrističkih i pjesničkih ulomaka – ovdje su ilustrirane VI. i VIII. Besjeda Dekaloga...)

Ključne riječi

André Chouraqui, globalna etika, sinergija vs. sinkretizam religijā, Dekalog (VI. i VIII. Zapovijed/Besjeda), judaizam, kršćanstvo, islam

Deset Besjeda – veli »naš« autor – danas su aktualnije no što su ikad bile, tečajem tridesettriju stoljeća. No, danas troimen Mošè (u židovstvu) *alias* Mojsije (u kršćanstvu) *alias* Musa-pejgamber = prorok (u islamu) – nije zakonodavac osamljen. Ljudi koji ga slijede dolaze iz svih zemalja i iz svih kultura. Chouraqui spominje tri povijesne deklaracije o pravima čovjeka: 1. iz vremena američke revolucije (1776.), koja je bila obilježila početak sveopćeg

*

U povodu knjige: André Chouraqui, *Les dix Commandements aujourd'hui. Dix Paroles pour réconcilier l'Homme avec l'humain*, Robert Laffont, Paris 2000.; hrvatska ver-

zija: *Deset zapovijedi danas. Deset Besjeda za pomirenje čovjeka s ljudskošću*, preveli Jadranka Brnčić i Krunoslav Pranjić, Konzor, Zagreb 2005.

priznanja ljudskih prava. Za ovom je uskoro slijedila *Deklaracija o pravima čovjeka i građanina* iz Francuske revolucije (1789.). Konačno, Ujedinjene nacije proglasile su *Univerzalnu deklaraciju o pravima čovjeka* u Parizu (1948.). Deklaracije govore o pravima, o dužnostima govori – Dekalog. A »Svjetski parlament religija«, pod predsjedavanjem švicarskoga teologa njemačkoga jezika Hansa Künga, osudio je (1993.) siromaštvo i zlouporabu koje da iscrpljuju naš planet (Zemlju) i ugrožavaju ga agonijom u pomanjkanju *Globalne etike*, te je pozvao čovječanstvo da ju, tu etiku, prizna te primijeni njezina načela – etiku *Desetorih Besjeda* (tj. Dekaloga) koju da dijele: i bahaiisti, i brahmanisti, i budisti, i konfucijevci, i kršćani, i hinduisti, i džainisti, i židovi, i muslimani, i šintoisti, i sikhi, i sljedbenici Zaratustre; jer tu su otkrili zajedničko im: uvjerenje o temeljnom jedinstvu ljudske obitelji, o jednakosti i dostojanstvu svih ljudi.

U godini pojave Chouraquijeve kapitalne knjige (2000.) UN i UNESCO objaviše manifest koji cio svijet pozivlje da se pridruži međunarodnom pokretu za kulturu mira i nenasilja. Godina 2000. imala je biti nadahnuće, novi kôd u preobrazbi sveukupnosti rata i nasilja u kulturu mira i nenasilja. Obraća se osobito mladima i budućim naraštajima... pozivom da se svi i svuda zauzimamo:

- za poštivanje života;
- za odbacivanje nasilja: fizičkoga, seksualnoga, psihološkoga, ekonomskoga i socijalnoga;
- za njegovanje velikodušnosti;
- za slušanje i dijalog da bismo se razumjeli... ne popuštajući fanatizmu, kleveti i odbacivanju drugoga, drugosti i različitosti...
- za očuvanje planeta i odgovornu konzumaciju prirodnih mu izvora;
- za ponovno iskazivanje »solidarnosti« uz puno dioništvo ženā...

Chouraqui, nadalje, spominje da nam je prva dužnost: svoje ambicije, svoja uvjerenja ili svoje dogme ne izdizati do idola i ne podčinjavati se getima u koje se zatvaramo. Opominje još da se religijska baština čovječanstva ne svodi na dva pola: Istok i Zapad. Jer da svaka tradicija može dati svoj prilog pomolu globalne etike: afrički *animizam* da nas može podučiti poštivanju života i svega postojećega; sibirski i *šamanizam* američkih Indijanaca da nam je kadar otkriti neslućene mogućnosti naše psihe; urođenički *totemizam* čak da može konkretizirati savez sa životinjskim svijetom kojega temelji da su dani u Bibliji, ali čiju praktičnu primjenu tzv. »narodi Knjige« (Tore, Evanđelja i Kur'ana) da uglavnom zanemaruju.

Chouraqui još inzistira: *nota bene* – židovi, kršćani i muslimani da moraju prestati vjerovati u nadmoć ma koje religije, pa tako i svoje jer da nema valjanosne hijerarhičnosti među bjelosvjetskim teologijama bile one osobne ili neosobne... Chouraquijeva knjiga *Deset zapovijedi danas* nastoji revalorizirati status Dekaloga u osvit XXI. stoljeća. Unutar svake od triju monoteističkih religija ljudi dobre volje pozvani su pobuđivati sinergiju njihova pomirenja. Štoviše, čim mir bude postignut, bit će moguće ostvariti savez abrahamovskih religija s azijskim ili afričkim religijama. Religijska budućnost čovječanstva počiva na skladnu odnosu neosobnih teologija Orijenta i personalizma židova, kršćana i muslimana. Azijski narodi moći će stupiti u savez s abrahamovskim religijama koje naviještaju Najviše Biće kao matrimonijalno i stvarateljsko. Sa svoje strane, Abrahamovi sinovi, u dodiru sa svojom indijskom, tibetanskom ili kineskom braćom moći će doći do transcendentalnije i čistije vizije Najvišeg Bića.

Uvjeran da svjetske religije jedine mogu biti najozbiljnije jamstvo svjetskog mira, Chouraqui je jedan od osnivača interkonfesionalnog pokreta »Judeo-kršćansko prijateljstvo«, koji je prerašao, uključujući i islam, u »Abrahamovo

bratstvo«, zagovarajući toleranciju, razumijevanje i dijalog među trima monoteističkim kulturama. U mukotrpnom hodu prema pomirbi i ujedinjavanju, čovječanstvo će morati zaliječiti rane što su mu ih nanijeli povijesni sukobi među religijama i narodima. Ako neka kataklizma, nažalost sasvim predvidljiva, ne prepriječi dolazak novog doba, bit će mjesta za danas još nepojmljivu utopiju u kojoj će se uspostaviti novi modeli komunikacije među ljudima. Izdvojiti će se, sada, jedna od Zapovijedi, nadasve globalno aktualna, eda prikaže Chouraquijevu hermeneutsku metodologiju odrazujući kompetentne lingvističke, kulturološke i teologijske uvide.

Šesta zapovijed/Besjeda: *Ubijati nećeš.*

Tko ubije čovjeka, ubija Boga

Zašto baš Šesta? Zato što ju Chouraqui izravno vezuje s Prvom, jer: počiniti umorstvo nije kanjanje je Stvoritelja. I: zato što njezino oskvrnjivanje, toliko učestalo u povijesti, čovječanstvo privodi k rubu skončavanja, pa je poštivati ju ili ne – pitanje planetarne opstojnosti.

U judaizmu

Zabrana ubojstva apsolutno je načelo. Štoviše, zajedno s idolopoklonstvom i preljubom/brakolomstvom, umorstvo je jedan od triju teških prekršaja kakvi se ni pod kojom izlikom ne bi smjeli počinuti, čak ni pred smrtnom prijetnjom. Vladajući moral u tradicijskom judaizmu nalagao je uzdržavanje od svakog nasilja. Savršeni čovjek nadilazi norme koje jamče društveni poredak. On živi i u prinošenju svog bića Adonaju/JHVHu čiju prisutnost prepoznaje u svakom stvorenju. Odatle odricanje od svake osvete, čak i od svake doslovne pravde. Nastanak cionističkog pokreta imao je za posljedicu posvemašnju upitnost morala nenasilja nastala iz skrupulozne primjene Šeste Zapovijedi.

U kršćanstvu

Dok je to bila religija katakombi koju je progonila vlast Rimskog Carstva, kršćani su, kao i Židovi, bili žrtve nasilja a ne njegovi poticatelji. No, obraćenje Carstva na kršćanstvo početkom IV. stoljeća pretvorilo je novu službenu religiju u sredstvo moći. Otada je bilo vrlo teško odvojiti duhovno od vremenitog. Rimske kršćanske legije imale su zadatak da se bore protiv svake nekršćanske moći. Vojna sila je svoj mač preuzela od kršćanske ideologije nenasilja i time nju izobličila. Ukratko, kršćanstvo je interioriziralo nasilje od kojeg je trpjelo u svojim počecima, zatim su njegove vođe od njega pravili sredstvo ekspanzije, dominacije i ugnjetavanja. Invazije, koje su rezultirale križarskim ratovima, slijedile su suludu logiku svetog rata. Međutim, u *Katoličkom katekizmu* iz 1992., stoji: *Šesta zapovijed naglašava sakralni karakter svakoga ljudskog života od začeca do smrti. Umorstvo ljudskog bića napad je na osobu i na svetost Stvoritelja.*

U islamu

Poput kršćanstva, i islam se na bojevan način probio na vrh ogromnog carstva. Prekrio je sve azijske i afričke posjede Bizantskog Carstva, osim Male Azije, k tomu još i Perziju, Afganistan, središnju Aziju i Pirenejski poluotok. Jasno je da taj gigantski teritorij nije bio osvojen pukim propovijedanjem. Zaista, Kur'an preporučuje poštovanje naroda Knjige (židova i kršćana) u mjeri u kojoj se oni podvrgavaju vremenitom autoritetu muslimanskog suverena

niteta... Tako je usud kršćanske ili židovske manjine u islamskoj zemlji bio manje težak od usuda židova ili muslimana u kršćanskoj zemlji. Jednako poput kršćana, ni muslimani nisu oklijevali u tome da svoju vojnu moć upere protiv vlastite braće. Bilo da je riječ o svađama oko nasljedovanja Muhammeda, o endemičnim sukobima među klasama ili među suparničkim dinastijama, o animozitetu između Arapa i Perzijanaca ili Arapa i Turaka, ili o ratovima među modernim arapskim državama, čini se da je islam, kao i kršćanstvo, često bio nemoćan da uguši ubojito nasilje svojih pristaša. Jedna od najsve-tijih/najsvjetlijih, nabožnih jer humanističkih pozicija islamske duhovnosti: *Džihad*, krivo preveden protuslovnim terminom »sveti rat«, znači *ponajprije borbu koju pojedinac mora voditi protiv vlastitih strasti u naporu da promiče Allahovo kraljevstvo, u sebi samom i u svijetu*.

Najautentičniji islam koji je ikad postojao nesumnjivo da je onaj koji časti povijesno sjećanje na Andaluziju. Ona kratka, ali sretna i svijetla epizoda »zlatnoga srednjeg vijeka« obilježena je plodnom koegzistencijom triju monoteističkih religija pod vedrim nebom arapsko-muslimanske Andaluzije. Nažalost, ta sretna epizoda nije dugo potrajala. »Priča se završila 1492. masovnim protjerivanjem muslimana i Židova iz Španjolske, gdje su oni nastojali ostvariti san koji još uvijek stanuje u meni [u Chouraquiju] kao san o spasiteljskom jedinstvu triju abrahamovskih [ibrahimovskih] religija: judaizma, kršćanstva i islama.«

Ratovi pravedni, ratovi nepravedni

Paradoks jest da je rat – u načelu osuđen po svim ljudskim i božanskim zakonima – iznjedrio pravila dobra ponašanja koja određuju kakve su operacije u vrijeme rata dopuštene, podnošljive ili pak zabranjene. Zakonito da je neprijatelja potući, ali ubiti ga valja prema pravilima, časnim propisima ili međunarodnim konvencijama (»ženevskim« npr. i drugima...). Vođenje ma kakva rata, u svim vremenima, znači podvrgavati se ovim zakonima, dok, međutim, nema nikakva propisa koji bi ozakonio valjan način krađe, oskvrnuća ili razbojstva. Ne manjka opravdanja da se objasni ova anomalija. Pravo rečeno, svaki je rat pravedan ili nepravedan u glavama onih koji ga vode. Svi najgori zločinci u povijesti bili su i ostali uvjereni da je pravo na njihovo strani...

Ovo XXI. stoljeće, hoće li preživjeti, morat će imati poslanje da izgradi mir koji neće počivati tek na ravnoteži straha, nego na osviještenosti o ludilu od kakva proteklo stoljeće nije uspjelo ozdraviti. *Caeterum censeo*: tko ubije čovjeka/insana, ubija Elohima/Boga/Allaha, a – dakako – Bog ne može biti »ubiven« jer je, iako personaliziran/poosobljen, netjelesan... no: ubojstvom čeljadeta/čovjeka nijeće se i ništi sama predodžba/ideja o Njemu – »Materičinu/Materničkomu« i životodajnu.

Dokinuće nasilja treba prožeti sve razine, sve instancije: razinu individualnu, obiteljsku, društvenu, nacionalnu, internacionalnu, pa čak i odnos među različitim vrstama životinjskog svijeta, to jest raznim nizovima stvorenja. Zar društvo koje bi poštivalo život drugih živih bića ne bi bilo više sklonolo poštivati život ljudi? Zar društvo gdje bi žene imale veću ulogu ne bi bilo naklonjenije prištedi života mladih ljudi odašiljanih u rat? Prva žena u osvitu čovječanstva zove se Eva, *Hava*, »Živa/na«. Ona je životodajna, ona je dar i stjecište života. Zar ona prirodom nije predodređena očuvanju života? Zar svijet gdje bi ljudi bili združeni s mironosnim i mirotvornim ženama, riječju: materičkim, ne bi bio skladniji negoli što ovako jest, sklon ratovima i svekolikom nasilju? Deset Zapovijedi/Besjeda raskriše probleme u naše dane

brojnije no igda. Licem u lice sa životom i smrću, po trajno valjānu pravilu sročenu istodobno s Mojsijevim Dekalogom, a u kasnijem suglasju s Isusom i Muhammedom, svako ljudsko biće treba za se da izabere život – da bi živjelo [kako to uči Stari zavjet (preveden već u dvijetisućestotinusedamdeset jezika!) u knjizi Ponovljena zakona, glava 30, redak 19].

Ovo pravilo prestaje biti pusta želja ili pobožan zavjet, a pouzdan je uvjet za preživljavanje svjetova. Odatle, nesumnjivo, i prijeka potreba duhovne budnosti kako bismo bili pomniji prema ostvarajima svojih odabira i svojih nadanja. Nužno je osloboditi se ponižavajuće prošlosti da bi proklamirano bilo istinsko pomirenje čovječanstva onkraj razlika u vjeri i dogmama. Da bi se dogodila ova zbiljska revolucija, Hans Küng preporučuje uvjet koji da prethodi istinskoj strategiji ekumenizma: *autokritiku*.

Bilo bi nedopustivo, na putu ovako najavljene globalne etike, da religije i njihove teologije ostanu blokirane iza zatvorenih vrata svojih krutih dogmatizama. U autokritičnoj refleksiji valjalo bi imati na umu povijest sukoba koji su suprotstavljali narode. Religije ne samo da ih nisu priječile, dapače i pothranjivale su ih, čak pogoršavale. Nerazuman fanatizam traganja za monopolom nad istinom razdvajao je narode jer ga svaka religija – u ime Božje i uz pomoć obitelji i države – usađivala u duh svakog pojedinca od njegova rođenja. Svećenici, rabini, pastori, imami i dr. organizirali su svaki svoje stado u getoima: nije li im cilj bio osvojiti svijet jedinom istinom kadrom da ga spasi, istinom koju svatko propovijeda u svojoj crkvi, hramu, džamiji ili sinagogi? Osim nekoliko mudrih pionira koji su se usudili zaći izvan granica svojih vjeroispovijesti, vjernici da su se zabarikadirali unutar sigurnosti svojih dogmi. *Iako su religije uspostavljene da bi ostvarile saveze cijele ljudske vrste, postale su tvornica getoa, malih za židove, većih za protestante, ogromnih za katolike, pravoslavne i muslimane. Po »našem« autoru (A. Ch.): Čineći to podjarmljuju božanski naum sveopćeg saveza.*

Osma Zapovijed/Besjeda: *Krasti nećeš*

A sada, na primjeru još jedne »zapovijedi«, i opet fraktalima opisa, izravnim navodima i parafrazama, pokušat će se predočiti/posredovati tō kako »naš« autor metodološki dosljedno, istovetno postupa u svojoj dekaloskoj hermeneutici. Njegova misao, pronicava i nesmiljena, globalno/univerzalno/mundijalno, tj. svesvjetski – avaj! – istinita jest: *U naše dane krađa je ispunila neslućene razmjere rođene iz zamršenosti i gigantizma modernih ekonomija (O.c., 209).*

... A nikoje društvo da se ne bi smjelo miriti s krađom, pa ipak, sva da popupiru to bijedno ponašanje bilo da su kapitalistička, komunistička, socijal-demokratska ili kakva mu drago druga. Zapravo, sāmō tržišno načelo da pretpostavlja kako ono što je kupljeno valja što skuplje preprodavati. Ako se ovo elementarno načelo trgovinske nagodbe ne primjenjuje – nema profita, (»nejma čara ni šičara«). Istina se, pak, načelom može itekako manipulirati: potvrdu tomu nalazimo u aktualnim kapitalističkim društvima, uključivo i u svojem vlastitome – u hrvatskome.

U judaizmu

Zabrana krađe nadopunjena je u židovskoj tradiciji etičkim opravdanjem. *Dubinski je tu ideja da pojedinac ne posjeduje ništa na dan svog rođenja i da ništa ne nosi sa sobom u grob osim zbroja svojih zasluga na zemlji. Stoga su sva materijalna dobra što ih je stekao za svog života samo slučajna. Nije*

važno posjeduje li više ili manje, bitno je da Elohim jamči njegovu supstanciju, zbog čega mu mora zahvaljivati uzornim ponašanjem u strogoj vjernosti Zapovijedima Tore.

U kršćanstvu

Krađa se sastoji u oduzimanju tuđeg vlasništva na prijevaru. U grčkom prijevodu Biblije iz III. st. pr. Kr. (*Septuaginta*) i u latinskome iz IV. st. po Kr. (*Vulgata*) prijevod je rezultirao stanovitim slabljenjem teksta, istozvučna a višeznačna u hebrejskom, opisna u latinskom: *Non furtum facies* (»Nećeš počiniti krađu«). Da bi označili krađu, različiti jezici nastoje u prijevodima Biblije pronaći pojam snažan i istoznačan s hebrejskom riječi *geneba*: ova pak ne uključuje samo čin krađe nego i otmicu, razbojstvo, pljačku, otimačinu, prijevaru i sve »radnje« kojima se nastoji prijevarom oduzeti dobro drugoga. Isusov nauk nalaže da se ne bude rob dobara ovoga svijeta. Krađu, dakle, ne bi mogla odobriti etika koja bogatstvo smatra preprekom za ulazak u Kraljevstvo nebesko. U Bibliji su se proroci zalagali da bi se čuo glas siromaha, *anavim*. Jedna od glavnih zamjeraka što su ih proroci upućivali moćnicima jest ta da ugnjetavaju siromašne i da ih unižavaju do životnoga minimuma. Psalmi nam prenose najhitnije pozive: siromasi su opisani kao sveci, pravedni, sluge Adonaja/JHVHa. Ovaj biblijski ideal hranit će monaštvo prvih kršćana. *Djelotvorna primjena evanđeoskog morala naglašuje opreku između idealnih razrješenja u Evanđelju i realnosti života u društvu*. Kršćanski redovnički redovi mahom su toga svjesni. Temelje redovnički život monaha na idealu siromaštva i odricanja od dobara ovoga svijeta (klasičan primjer da je primjer svetoga Franje Asiškog).

U *Katoličkom katekizmu* Sedma, ova Zapovijed/Besjeda propisuje primjenu pravičnosti i ljubavi za bližnjega u upravljanju zemaljskim dobrima i plodovima ljudskog rada. Pravo na privatno vlasništvo ne dokida sveopću namjenu dobara. Svaki čin nepravična uzimanja, isto kao i nepravične uporabe dobra drugog – krađa je. Naknada za oteto neizostavna je, kao i povrat ukradenoga. No, Crkva se uvijek pokazivala netolerantnom u pitanju zlouporabe kojoj je najflagrantniji slučaj bio slučaj simonije (običaja da se duhovna stvar kupuje ili prodaje vremenitom cijenom), jer se ona svodi na zlouporabu duhovnog autoriteta. Ovaj je grijeh, ustvari, neka vrsta krađe koja se, u cilju interesa, sastoji u uzurpiranju crkvene kompetencije. *Via con vento in Vaticano (Prohujalo s vihorom u Vatikanu)* knjiga objavljena bezimeno 1999. u Milanu (pretpostavljivo da ju je pisala skupina crkvenih dostojanstvenika) »razotkriva izvitoperenja što se šire unutar Rimske kurije poput korova koji razjeda Petrovo prijestolje«: nema tu čega nema u ovome svijetu gdje »gospoduje vjera u vlast, karijerizam, favoritizam, gdje ne manjka ni spolnih zloupotreba, ni smislenih izvrtaja zakona, ni masonskih obreda, ni satanskih misa, ni financijskih skandala«. Reče Rabelais da »gdje je ljudi – tamo da je i svega ljudima svojstvena«, a to obaseže i jakosti i slabosti ljudske naravi. »One se nalaze u meni sāmom, kao i u svakome od ljudskih bića, kadrih za najbolje i najgore« – ispovijeda sām Chouraqui. A ovo najbolje i najgore sresti je u Rimu isto kao i u Jeruzalemu, kao u Meki ili na ma kojem mjestu u svijetu. *Svaka religija, svaki narod, svako ljudsko biće zamiješeno je svjetlom i sjenom, dobrom i zlom: na svakomu je da djeluje kao dijete svjetlosti radije negoli tame* (212).

U islamu

Šerijat, kao skup islamskih vjerskih, krivičnih i građanskih zakona zasnovanih na Kur'anu, za krađu predviđa strašnu kaznu: odsijecanje ruke s anestezi-

jom ili bez nje. Ova se okrutnost djelomično tumači ozbiljnošću najsitnijega lopovluka u pustinji u kojoj posjedovanje i skromne mješine vode može biti pitanje života ili smrti. Međutim, arapski osvajači koji kažnjavahu kradljivce na tako okrutan način – i još kažnjavaju, primjerice u Sudanu i Afganistanu – nisu oklijevali ići u pljačkaške pohode na suparnička plemena ili na strance. Glavno da raspodjela plijena bude na jednake dijelove. Ova klanska pravda proširila se od trenutka kada je *Dar al-islam* zadobio univerzalne dimenzije. Pljačkaški prepadi bili su vođeni protiv Nevjernika koji se ni sami nisu ustezali činiti isto protiv svojih muslimanskih neprijatelja. Povijest sukoba između kršćanstva i islama oko njihovih zajedničkih granica, na Orijentu kao i na Zapadu, svodi se na dug niz pljačkaških prepada počinjenih na štetu jednih ili drugih koji su imali za cilj koliko kontrolu nad teritorijima i dobrima toliko i posjedovanje duša. Nazivahu se »križarskim« ili »svetim ratovima«.

Drugdje u svijetu

Krađe u svijetu je svagda i svuda bilo. Ona nije samo krađa novca ili materijalnih dobara. Čini se da pohlepa i gramzivost ljudi imaju za cilj novac ukoliko je on izvor moći. U naše dane krađa je uzela neosumnjicene razmjere rođene iz zamršenosti i gigantizma modernih ekonomija. Moderni kapitalizam usvojio je jedno američko načelo iz sredine XIX. stoljeća: *Čovjek ima pravo na svoje vlasništvo kao što ima vlasništvo svojih prava*; no u isto doba francuski socijalist Proudhon izazovno je zgromio ovakvo poimanje – za njega: *vlasništvo je zločin!* Suvremene liberalne ekonomije provode ono američko geslo o pravu na vlasništvo. U međuvremenu pad komunizma narušio je svjetsku ravnotežu. Svijet je u potrazi za trećim putem između socijalizma i kapitalizma. Njega bi valjalo otkriti da bi se izbjegla koncentracija svjetskoga bogatstva u rukama manjine zemalja i banaka, u oštroj suprotnosti s rastućom bijedom kontinenata. Zamislimo li tek nesrazmjer u plaćama gazda i skromnih radnika, imamo o čemu još sanjati! A što reći o varalicama koji nepošteno zauzimaju odgovorne položaje pukim favoritizmom (»miljeništvom«) ili nepotizmom (»rodijaštvom«)? Lopovi, dakle, više ne obijaju samo sefove već ih nalazimo u bankama, općinama, vladama, savjetima, na upravnim mjestima gdje mogu nekontrolirano pljačkati zalihe. Začudna je lakoća kojom vrše svoja zlodjela, a još više pasivnost kojom ih svijet prihvaća. Gledanje kroz prste ubojicama, krivotvoriteljima, kradljivcima... samo pogoršava krizu koja pustoši u svim kulturama.

Prema globalnoj etici

Da bi se zlo iskorijenilo, vrlo bi važno bilo razviti individualnu svijest o relativnosti novca, što bi možda smanjilo pohlepu za dobitkom. Najbolje rješenje izvelo bi se reformom pojedinca, radije negoli kakvom društvenom revolucijom. Iskustvo je pokazalo da su jedino pojedinci kadri da se poprave, dok su društvena tijela radila snagom nepobjedive inercije. No, *kako iskorijeniti iz ljudskog bića sklonost onomu što mu se čini tako prirodnim? Izvan svog tijela i svojih mentalnih sposobnosti, čovjek ne posjeduje ništa. Osobni napredak i traganje za unutarnjom slobodom morale bi imati za posljednicu svladavanje apetita koji čovjeka guraju da si prisvaja ono što mu ne pripada* (217).

Zadaća obrazovanja

Bog židova, kršćana i muslimana ostavljen je u izgnanstvu proisteklu iz naših razdora. U potrazi za Savezom nad savezima poželimo *potpuno* priznavanje

istinskoga pomirenja među trima religijama koje ispovijedaju Elohimu Biblije štujući Deset zapovijedi. Naša je prva dužnost: od svojih ambicija, vjerovanja ili dogmi ne činiti idole. Ne zaboravimo da se prva od Deset Besjeda obraća slobodnim ljudima, oslobođenima svakog ropstva, uključujući i ropstvo neznanja, prezira, ponekad mržnje koja izlučuje svaku segregaciju. Škole svih razina imaju svoj dio odgovornosti u zatvaranju duhova. Zahtjev za otvaranjem, dakle, hitniji je za sve one koji se brinu za budućnost svijeta, posebice za odgajatelje, bili oni vjernici ili laici. *U laičkim školama sustavno bi se morale učiti komparativne religije.* S druge strane, religijske škole moraju bdjeti nad tim da njihov duhovni odgoj ne bude takav da se o vlastitoj religiji govori kao da je jedina i najbolja na svijetu. *Deset zapovijedi/Besjeda pripadaju cijelom čovječanstvu.* Učenici imaju pravo to znati, a učitelji su dužni podučavati na koji način su te Besjede razumjele i živjele različite kulture kroz stoljeća u različitim religijama, vjeroispovijestima i različitim zajednicama.

Nije riječ o tome da se nametne religijski odgoj u laičkim školama, još manje o tome da se one pretvore u religijske škole, nego o tome da se na svim razinama školskih programa uvede učenje o velikim religijama cijelog svijeta tako da se učenicima pruži ključ za bolje razumijevanje bližnjeg i samih sebe. *Odgojitelji i učitelji morali bi prijeći granice koje su stoljećima podizane među kulturama Orijenta i Zapada.* Stavljanje religija i kultura u sinergiju olakšat će vršenje Deset zapovijedi koje su odveć često zaboravljane. Rascvat religija koje će ih podučavati bit će na dobrobit cijelog čovječanstva. Savez nad savezima i teologije sestrinskih religija, odveć dugo neprijateljice, omogućit će nam da se napokon i konačno otvorimo za zbilju svijeta, za znanstvena i tehnička otkrića koja svakodnevno modificiraju naš pogled na zbilju univerzuma. Da bi se utopija sveopćeg mira preobrazila u pobjedničku stvarnost, nužno je odgajati ljude i pripremiti ih da se vrata u raj iz kojeg su se sami izagnali. Svaki čovjek, odakle da bio, sutra će morati baciti nov pogled na stvarnost; zato mora pobijediti svoje tisućgodišnje strahove, nagone, želje i navike. Deset Besjeda pokazuju mu put.

Nada u nama

Danas, kada pristajemo tražiti ono što nam je zajedničko prije nego ono što nas razdvaja, Chouraquijeva knjiga može poslužiti kao simbol. Kao znak nade. Autor nije činio granice i potiče na nadilaženje svih ograničenja. »A koja je to nada koja se traži od nas danas?«, pita se Chouraqui u predgovoru hrvatskom izdanju svoje knjige.

»Nada mira, 'šalom', istinskoga, naslonjenoga na ljubav koju grade svi ljudi za sve ljude, štujući temeljna načela koja tvore etiku naše ljudskosti, židovsku, kršćansku, muslimansku etiku koju nalazimo i drugdje, u drugim religijskim tradicijama našega planeta«,

pa i etiku agnostika, čak i ateista!?! O čemu je riječ? O nečemu, zapravo, vrlo jednostavnom. O poštivanju drugoga kao sebe samoga. O tome da shvatimo da jedino pravo koje nemamo jest – pravo na razaranje. Mojsije je primio jednu poruku, i pristanemo li slušati i primati ono što nam je u njoj dano, može nas voditi iznad nas samih, da izaberemo život. Neka nam ponovno izvlačenje na svjetlo dana Riječi koja izvire iz dubina godina omogućiti da ju nastojimo čuti kako – u doba genetičkih manipulacija, Interneta, laserskog diska i virtualne stvarnosti – odjekuje novom snagom. Samo će tako sinajska poruka, što ju prenose tri abrahamovska monoteizma i različita laička moralistička učenja, postati ljudski kodeks i sredstvo da čovjek među drugim stvorenim bićima ostvari svoj poziv suradnika s Najvišim Bićem. To je sukus/srž porukâ

Chouraquijeve knjige, nije »prijećer« reći: veleknjige povijesti, proumljenosti i morala!

Svaka od Deset Besjeda opisuje svijet svjetla i jedinstva, ljubavi i života u opreci sa svijetom podjela, idolatrije, ubojstva, preljubništva, krađe, laži i pohlepe, čime ravnaju tama i smrt. Budućnost se gradi najprije polazeći od izbora koje svatko od nas čini. Sa sinajskih visina Mojsije se ujedinjuje s Isusom, s Muhamedom i s glasnicima drugih religija svih doba, svih kontinenata pozivajući nas da izaberemo ljubav i poštivanje života u svakom čovjeku, posve jednostavno kako bismo mogli preživjeti i – živjeti. Je li to utopija? Naše XX. stoljeće, okrvavljeno tolikim masakrima i (raz)bojištima, ljudskim »kanarama« (klaonicama), dočekalo je ostvarenje nekih utopija koje čovječanstvo dotada nije moglo pojmiti. Kročili smo nogom na Mjesec, prokrstarili smo nebo i zemlju i prodrli u najnepronijne tajne atoma i gena: nisu li sve to utopije koje je, međutim, ljudski genij već ostvario? U utopiju mira i ljubavi vjerovahu i za nju se, svatko na svoj način, u dvadesetom stoljeću zauzimahu: Mahatma Gandhi, Martin Luther King, Lanza del Vasto, Majka Tereza...

Nobelovčeva fikcionalizacija eshatološke pravde

Chouraquijeva duhovna pozicija: prijeke je potreba zaštititi svjetski mir, i to ne stapanjem, tj. sinkretizmom, već koegzistencijom, tolerancijom i sinergijom, tj. udruženim energijama sviju religija i svih ljudi dobre volje bili oni *teisti ili deisti, agnosticici ili ateisti* čak... samo neka poštuju život svoj kao i život drugoga, nek su otvoreni drugosti i tuđoj različitosti. Ovdje je prava zgoda pozvati se na dva sunarodnjaka nam: prvi je jedini »naš« dobitnik Nobelove nagrade za književnost (1961.) – **Ivo Andrić**, »istinabog« agnostik, ali izrije kom u jednoj svojoj čuvenoj refleksiji (objelodanjennoj postumno) naš na »liniji« globalne (dekaloske) etike, kad reče: ... *da samo kroz drugoga možemo potpuno osjetiti ljepotu i veličinu života koji nam je dat, koji je u nama i oko nas...* A Andrić nam, ovim svojim zagovorom ljekovitosti i smislenosti drugosti i različitosti, nema dvojbe, nije »suprotiva« etici globalnoj (dekaloskoj – *inclusive*)... Isti je nobelovac satvorio ljupku jednu priču/»štoriju« (*Proba*, 1954.) tematike/problematike veleaktualne, a i »dan-danaske« veoma »in«, gdje raspreda o jednome »okamanjenju« identitetu: protagonist je bosanski fratar Serafin, nazvan »fra Bego«, jer za »ahbaba« (turski = prijan/prikan) i za ispidruga imao Rasim-bega (*nomen = omen*) s kojim »sevdalisao« i »meraklisao«, tj. dijelio sklonost ka hedonističkomu »praksisu«; pa mu ovaj predloži nek bi se »poturčio«, tj. da prevjeri na islam:

– *Ama, pravo da ti kažem, prijatelju, i sâm sam nekad na to pomišljao [...]. I taman ja tako jednom mislim i premišljam to, i u tim mislima i zaspim. Kad – šta ćeš vidjeti! – izide mi na san Isa pejgamber, slava mu i milost. Ne govori ništa, a gleda me, gleda i kreće glavom, isto kao da kaže: »Serafine, Serafine, opaki sine, zar ti misliš da ja ne vidim što ko misli?« Prepadoh se ja: pridoh mu ruci, klekoh, i sve mu kažem po istini što sam naumio. Oborio ja glavu i čekam šta će biti. Kad ono – ništa. Osmjehel se ja i pogledam onaj sveti obraz, a on vedar; jest da mu se čelo malo mršti, ali usta mu se smiju. Kad to vidjeh, dignem ti se odmah i ja, a on jednako maše glavom.*

– *Fra Serafine – veli blago – dolaze meni odavno glasovi o tebi, i mnogo te braća karaju i optužuju da si svjetovni čovjek i da po svom životu nisi*

*pristao ni za običnog kršćanina a kamoli za fratra i duhovnika, nego više za Turčina. Samo jedno ti priznaju svi: da si bistar i pametan. Ali sad ja vidim da nije tako, čim si kreno da mijenjaš vjeru. Šta će to tebi? I u svojoj sadašnjoj vjeri ti nit postiš nit se kako treba Bogu moliš, pa nećeš ni u novoj. A što se života tiče, i ovako živiš manje-više k'o Turčin. Pa što ćeš se turčiti? Takvih saroša i meraklija kao ti ima dosta među Turcima, ima nadasve onaj tvoj Rasimbeg; niko ga preteći ne može. Pa šta ćeš tamo? Ostani gdje si! Nek se nađe jedan takav i među fratriba. [...] Ako ćeš pravo da ti kažem, fra Serafine, **ono ta stvar s vjerama i nije važna 'vamo u nas, na ovom svijetu, kao što je tamo – u vas, pogotovo u Bosni. Ovdje se, ako ćeš pravo, i ne pita ko je koje vjere, nego kakav je po srcu i po duši. Po tome mi sudimo. Eto, ja ti rekoh to, jer si i ti bio iskren prema meni, ali ti ne kazuj ovo nikom, jer to ti u Bosni i onako živ čojek ne bi vjerovo, a možeš rdavo proći.*****

Navod, doista, (pre)izdašan, no porukonosno-dragocjen: posrijedi je ezoterična, tj. teško pronična tematika – eshatološka, tj. zagrobna, odnosno ona što raspreda o virtualnome sudištu koje da pravednički razvrstava čija će duša tronu nagradno zdesna ili kazneno slijeva. Kriterij odvagivanja da nije tek puka pripadnost kojoj vjeroispovijesti već vijek življen »po srcu i po duši«, ili potraćen bez ijednoga od imenovana dvoga. Andrićev pripovjedač ne rabi metajezika ni filozofijskoga, ni teologijskoga, već se utječe egzoteričnim, tj. lahko proničnim izričajima pučke poslovične tradicije gdje je na cijeni življenje i ponašanje po srcu blagu i po duši po plemenitoj. Takvim biheviorističkim mentalitetom, zavičajno-identitetno bosanskim, pisac i čovjek Andrić nije dražbovao nego ga djelotvorio.

Identitet, i to: raskamenjen?

Identitet: potreba za pripadnošću ili na pripadnost prinuda? Identitet – zavičajni, obiteljski, lokalni, regionalni, rasni, rodni (spolni), plemenski/etnički, jezični, kulturalni, narodnosni (nacionalni), akulturacijski, klanski, klupski, sindikalni, stranački, navijački (fanovski), profesionalni – monistički ili pluralni... Ima li vrijednosne hijerarhičnosti među njima ili pak valjanosne diskriminacije? Filozofijski: identitet ili je determinističan za svojega nosioca bez slobodne volje, ili je indeterminističan uza slobodu volje? Statičan li je ili dinamičan? Petrificirana konstanta ili mutacijska varijabla? Napokon: religijski (vjerski) identitet kao garant za blaženu onostranost? Na sretnu varijantu raskamenjene religijske pripadnosti nabasao je, u snu, fra Serafin-Bego kad mu je sâm Isus (Isa pejgamber iz Kur'ana, tj. Allahov poslanik, u talmudskim zapisima *Ješua*, židovski učitelj morala), šanuo da oni Gore ne pitaju *ko je koje vjere, nego kakav je po srcu i po duši*. Blasfemija? Bogohula? Svetogrđe? Ni-ni, već prava mjera! Amblemske tako – srce i dušu – može iznijeti ma koji vjernik, deist k'o i teist, bogme: i ateist!

Bratimstvo po antimarcijalnosti (Arsen Dedić, 1966; John Lennon, 1971)

U globalnoetičku tematiku posredno, a dično pripada i bard inoga medija – našijenac, *homo sibiensis*, kantautor Dedić, Arsen, svojom pjesancom (nad pjesancama) za djecu – *Kad bi svi ljudi na svijetu...* Dakako, silno je to ozbiljna pjesma svojom porukom »na crti« antimarcijalnoga *Weltanschauunga*, tj. proturatničkoga svjetonazora, a time, bogme, irenističkoga (miroljubna) opredjeljenja:

*Kad bi svi ljudi na svijetu
Odlučili ruke da spletu
– ne bi tad bilo ni rata.*

Gramatika ovakvu složenu rečenicu nazivlje pogodbenom, i to mogućom (s protazom i apodozom, tj. i s glavnom i sporednom rečenicom u glagolskome načinu, ne u vremenu: *kad bi... ne bi*).

Pretvorbom u nestvarnu (irealnu) rečenicu u protazi je glagolsko vrijeme, u apodozi opet pogodbeni način (kondicional): *da su... ne bi*:

*Da su svi ljudi na svijetu
Odlučili ruke da spletu
– ne bi tad bilo ni rata.*

A stvarnu (realnu) inačicu trebalo bi/valjalo, doista i vidjeti i živjeti kao implementaciju, kao ostvaraj globalne etike:

*Ako svi ljudi na svijetu
Odluče ruke da spletu
– neće tad biti ni rata.*

Očito je: ovdje je i u protazi i u apodozi glagolsko vrijeme: ako (odluče), neće (biti)...

A Dedić je, Arsen to (s)pjevao **1966!**

Duhovno i svjetonazorsko (po)bratimstvo između Arsena i Johna očitovalo se kad je Lennon, isto kantautor, **1971**, (s)pjevao svoj čuveni *Imagine*.

Imagine there's no countries,
Nothing to kill or die for,
Imagine all the people
living life in peace...
Imagine all the people
Sharing all the world...

Zamisli da nema zemalja,
Nit ičega zbog čega se ubija il' mre,
Zamisli da svi ljudi
žive u miru...
Zamisli da svi ljudi
Dijelevascijeli svijet...

... A svoju divot-knjigu, remek-djelo (=chef d'œuvre) *Deset Besjeda za pomirenje Čovjeka s ljudskošću* (*Dix Paroles pour réconcilier l'Homme avec l'humain*) posvojen (adoptivan) »našijenac« André Chouraqui – kruniše istom inkantacijom

Imaginez
un monde sans meurtres
sans guerres
un monde sans adultères
un monde sans vols,

**

Iz *Probe*, u: Ivo Andrić, *Priča o vezirovu slo-nu i druge odabrane*, Konzor, Zagreb 2005., str. 257–259, a isticanja su – K. P.

*ni escroquerie, ni corruption.
Un monde sans mensonges,
un monde sans jalousie
ni convoitises,
où chacun serait satisfait
de sa part de vie et de bonheur...*

Zamislite

*svijet bez umorstava
bez ratova
svijet bez preljuba
svijet bez krađa,
varanja i korupcije.
Svijet bez laži,
svijet bez ljubomore
i bez pohlepe
u kojem bi svatko bio zadovoljan
njemu pripadna života i sreće...*

Utopija, dakle: nigdina?!

Eutopija, dakle: blagdina!

Krunoslav Pranjić

**Global Ethics on the Tradition of
Judaism, Christianity and Islam**

Summary

André Chouraqui, an Israelite, born in 1917 in Algeria, who studied law at the Sorbonne, is an expert in Hebrew and Oriental studies, an ecumenist, belletrist, co-founder of the "Fraternity of Abraham" in France, has been translated in 20 European and 3 Far-Eastern languages. His namesake (André) Malraux once said that Chouraqui's translations are "a grandiose adventure of the spirit"... In his respective book Chouraqui examines, one by one, the Ten Commandments in all three monotheistic religions (Judaism, Christianity, and Islam) up to the present day. Chapter after chapter, taking into consideration the evolution of customs, societies, sciences, and technologies, the author gives us a new perspective on applying and breaking of each of the Commandments. The Ten Commandments/Sayings have been, and still are, the first and foremost, the one and only Declaration of the Duties of Man. The author advocates the belief that the great world religions are the basis for a global ethics, the only foundation for establishing a world without war, a world of peace, tolerance, equilibrium with Mother Nature, with all her beings, animate and inanimate. Chouraqui does not propose an amalgamation (syncretism) of the world religions, but advocates an ideal based on their common ethics (declared in the Ten Commandments) – which would establish a new era by using the synergy and the united spiritual energies, believing that this is the only chance for survival of the human race. Throughout the human history, A. Chouraqui is the one and only translator of all three sacred books from their originals: The Old Testament from Hebrew, The New Testament from Greek, Qur'an from Arabic. His book The Ten Commandments Today is a masterpiece of the French scholarly expression, sharp thinking, and universal relevance; the Croatian translation has strived, with meticulous attention, to convey these rare qualities.

Key words

André Chouraqui, global ethics, synergy vs. syncretism of religious, Decalogue (VIth & VIIIth Commandment/Saying), Judaism, Christianity, Islam